

УДК 94(477)/27-42

Ігор ДРОГОБИЦЬКИЙ

Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ, НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ, ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА: РЕАЛІЇ ГАЛИЧНИНИ У 1943 р.

У статті представлено ідеологічну основу соціально-політичної доктрини Греко-Католицької Церкви в умовах окупаційного режиму та розгортання збройної боротьби під егідою Організації українських націоналістів у 1943 р.

Ключові слова: Греко-Католицька Церква, націоналізм, Організація українських націоналістів, молодь, окупаційний режим, терор, збройна боротьба.

Упродовж минулого століття вітчизняний соціум неодноразово поставав перед викликами ідеологічного, політичного, військового тощо характеру. Вивчення особливостей соціального життя на певних етапах минулого створює нагоду для глибшого розуміння суті розвитку подій у сьогоденні та напрацювання відповідних до часу та становища форм діяльності. Важливим є також збереження та узагальнення досвіду праці із суспільством у специфічних обставинах релігійних інституцій, а також вивчення механізмів впливу на загал окремих ідеологічних учень.

Проблематика релігійної складової національного життя аналізувалася І. Андрухівим та П. Кам'янським¹; знакові події розвитку націоналістичного руху відображено у роботах Б. Тищика², А. Бедрія³, а також в узагальнюючих працях⁴; узагальнене ідеологічне підґрунтя українського націоналізму простежено, зокрема, у праці О. Багана⁵. Загальний стан суспільства та основні прояви окупаційної політики окреслено у виданих спогадах сучасників⁶ та документальних збірниках⁷.

¹ Андрухів І., Кам'янський П. Суспільно-політичні та релігійні процеси на Станіславщині в кінці 30-х–50-х роках ХХ ст. Історико-політологічний аналіз. – Ів.-Фр.: Нова Зоря, 2005. – 364 с.

² Тищик Б. Становлення української державності на західноукраїнських землях напередодні і в роки Другої світової війни (1937–1945 рр.) – Львів: Тріада плюс, ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 90 с.

³ Бедрій А. Українська Держава відновлена актом 30 червня 1941 року. – К.: Центр національного відродження ім. С. Бандери, 2001. – 80 с.

⁴ У вогні Другої світової війни та визвольних змагань ОУН і УПА (1939 – середина 1950-х років) // Прикарпаття: спадщина віків. – 2006. – С. 300–345.

⁵ Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух: історія та ідеї. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 192 с.

⁶ Шанковський Л. Тринадцять літ // Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк, Торонто, Мюнхен, 1975. – С. 163–193; Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944 / Кость Паньківський. Вид. 2-ге. – Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто: НТШ ім. Шевченка, 1983. – Бібліотека українознавства. Т. 42. – 477 с.; Яшан В. Під брунатним чоботом. Німецька окупація Станіславщини в Другій світовій війні, 1941–1944. – Торонто: New Pathway Publishers Limited, 1989. – 284 с.

⁷ Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст.: документи і матеріали. Т. 2, кн. 1: 1939–1945 / відп. ред. М. Кугутяк. – Ів.-Фр.: ЛІК, 2009. – 599 с.; Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж, Нью-Йорк, Львів, 1993. – 659 с.

Позиція та еволюція бачення процесів суспільної ієрархії ГКЦ простежується у серії виданих документів⁸.

У зв'язку з цим метою запропонованого матеріалу є простежити особливості позиції ієрархії Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ) у ставленні до визначальних тенденцій розвитку українського соціуму Галичини у 1943 р., зокрема тих, що визначені у темі статті. Завданнями, відповідно до визначеної мети, є простежити специфіку та форми впливу на соціально-політичне життя краю визначальних чинників – органів окупаційної адміністрації та представників Організації українських націоналістів (бандерівців) (далі – ОУН (б)). Окремим завданням є проаналізувати стрижневі документи ГКЦ, які висвітлюють бачення представниками ієрархії стану та шляхів розвитку духовного, а також політичного та соціально-економічного життя національної спільноти.

Першого серпня 1941 р. Галичину як адміністративну одиницю (District Galizien) включено до складу генеральної губернії* на основі «Акта прилучення Галичини до сфери впливів Великонімецьчини» за підписом генерал-губернатора і райхсміністра Г. Франка; дистрикт очолювався призначеним губернатором⁹.

Входження Галичини до складу генеральної губернії на правах дистрикту, окрім іншого, увиразнило окупаційний характер адміністрації, представники якої відкрито визнавали цей факт. К. Паньківський серед головних тез розмови із представником СД** у Львові виокремлював його твердження про те, що «німці прийшли на схід як окупанти», а тому «ніяких окремих прав ані дистрикт як такий, ані населення ... зокрема українці, не будуть мати. Організація українців можлива тільки в формі допомогових комітетів»¹⁰.

Водночас у спогадах, поряд із визнанням безмежної «безоглядності та брутальності» німців у ставленні до населення окупованих територій, стверджується, що «на долю Галичини припав окремий статус», внаслідок чого «вона зазнала іншого ... трактування» і «наше положення було таки привілейоване, зокрема у порівнянні з Східною Україною»¹¹.

⁸ Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фундація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. – Т. III. Пастирські послання 1939–1944 рр. – 826 с.; Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фундація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2013. – Т. IV. Спільні пастирські послання 1905–1944 рр. – 1192 с.

* Генеральна губернія (Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete) постала у жовтні 1939 р. (закон від 26 жовтня 1939 р.) на основі центральних земель Речі Посполитої (далі – РП) (окремі території РП, зокрема колишні пруські провінції (Помор'я, Познань, Шлезьк) та західні частини варшавського, лодзького, келецького і краківського воеводств були прилучені безпосередньо до Райху). До її складу входило чотири області з центрами у Кракові (столиця), Радомішлі, Варшаві та Любліні. Генеральна губернія трактувалася як перехідне державне утворення (Nebenland) між власне Райхом та Сходом. (за Паньківський К. Від держави до комітету / Кость Паньківський. Вид. 2-ге – Нью-Йорк, Торонто: Вид-во Миколи Шлемкевича «Життя і мислі», 1970. – Кн. 10. – С. 80).

⁹ Паньківський К. Від держави до комітету / Кость Паньківський. Вид. 2-ге – Нью-Йорк, Торонто: Вид-во Миколи Шлемкевича «Життя і мислі», 1970. – Кн. 10. – С. 80; Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944 ... – С. 79.

** Служба безпеки (sicherheitsdienst) III Райху.

¹⁰ Паньківський К. Від держави до комітету ... – С. 84–85.

¹¹ Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944... – С. 12.

Проте, як свідчать сучасники, здебільшого «німці, зайняті в адміністрації, якби навмисне поводитися так, щоб утратити всі симпатії з перших днів приходу. Населення почало ставитися до німців неприхильно. Серед членів організації українських націоналістів обидвох груп* і серед активніших громадян почала дозрівати думка про потребу не тільки пропагандивного, але й фізичного спротиву німцям»¹².

Схоже характеризує стан взаємин окупантів та населення краю і К. Паньківський, відзначаючи, що крайні прояви у настроях українців, які використовувала ОУН (б) у розгортанні своєї діяльності, обумовлювалися характером окупації, виявами якого стали «груба поведінка німців, рафіновані провокації більшовиків, власна наївність (авт. – йдеться про представників націоналістичного табору), якщо не глупота»¹³.

Поступовість посилення впливу ОУН (б) на ситуацію обумовлювалася взаємозалежними процесами, зокрема придушенням нацистами державницьких устремлінь у липні 1941 р. із подальшою хвилею репресій супроти українського націоналістичного руху у вересні 1941 р. (15 вересня, зокрема, зліквідовано осередок у Львові), яка спричинила те, що «бандерівці перейшли тоді, після двох років діяльності «на поверхні», знову в підпілля»¹⁴.

Ці події призвели до «розбиття організації», яка у період осені 1941–1942 рр. не проявляла активної діяльності у краї, обмежуючись антиокупаційною пропагандою («не здавати контингентів», «не платити податків», «не іти на роботу», нищити майно тощо)¹⁵.

Водночас, поступово із відновленням ліквідованих структур, ОУН (б) почала поширювати практику терору, яка «йшла початково проти своїх, а щойно восени 1943 р. поширилася на поляків і німців, постійно зростала й тяглася вже аж до приходу большевиків»¹⁶. Ствердженням невідрадності такого стану є риторичне питання до представників духовенства ГКЦ, що вміщене у заключній частині одного з митрополичих декретів: «А що сказати про ті численні убивства, яких не вдалося нікому з нас спинити?»¹⁷.

Однією з безпосередніх причин розгортання терористичної діяльності, на думку К. Паньківського, стало падіння авторитету окупаційної влади, обумовлене її нездатністю організувати належний опір ковпаківцям. Тому «на галицькій землі почалися акції (авт. – терористичного характеру), вже не принагідні й поодинокі, як до того часу, а у більших розмірах і з тенденцією поширення і росту»¹⁸. Подібно ж і митрополит Андрей, визначаючи «дуже тяжкі недуги в організмі нашої Церкви і народу», говорить про «шал убивання людей,

* Йдеться про ОУН (б) та ОУН (м).

¹² Яшан В. Під брунатним чоботом... – С. 88.

¹³ Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944... – С. 149.

¹⁴ Там само. – С. 147, 149.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само – С. 149, 150.

¹⁷ 1942 р., жовтня 24, Львів. Декрет Митрополита Андрея «Про виховання та правила до декрету «Про виховання молоді» // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. У 4 т. – Львів: Фондація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. – Т. III. Пастирські послання 1939–1944 рр. – С. 537.

¹⁸ Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944... – С. 277.

п'янство і систему обмежування числа потомства»; констатуючи: що «ми в такому положенні, що у многих селах маємо, може, людей, для котрих злочин чоловіковбивства є нічим»¹⁹.

Цей стан відзначався трагічними подіями, у ході яких часто гинули безневинні люди. Для прикладу, В. Яшан відзначає, що «...з кінцем червня 1943 р. в лісах біля Білих Ослав (авт. – тепер Надвірнянський район Івано-Франківської області) загинув гайовий Гнатюк. ... Він був дуже енергійний і хотів знати, що діється в його районі в лісах. Мабуть, з тієї причини попав у конфлікт із підпільниками і загинув»²⁰.

Якщо характеризувати політичне підґрунтя братовбивчого аспекту терору, то можна відзначити вбивства Я. Барановського, голови громади с. Жаб'є І. Стефанцева (травень 1943 р.); О. Подолинського, Ю. Соколовського (осінь 1943 р.); Р. Сушко (січень 1944 р.) тощо.

Наслідком таких подій стала реакція з боку ієрархії ГКЦ, представники якої у ході проведення Архієпархіяльного собору в період листопада 1942 р. – травня 1943 р. підготували відповідні матеріали, які стали основою митрополичого декрету «Не убий». У розділі «Убивство брата-громадянина» терористичні випадки означаються як прояви «домашньої війни»²¹.

Очільники ГКЦ констатували, що «треба дійсно засліплення, що його спричинює хіба найбільший ворог нашого спасіння, диявол, щоб люди – зрештою, розумні та дбайливі про суспільність і добро народу – дійшли до того ступеня партійної ненависти, що рішаються аж на пролиття крові. ... Не треба Україні інших ворогів, коли самі українці українцям вороги, що себе взаємно ненавидять і навіть не встидаються вже тої ненависти!»²².

Цю тезу митрополит яскраво проілюстрував, покликаючись на розповідь священика, який мав змогу спостерігати взаємини між українцями в одному з трудових таборів у західній Німеччині. Констатувалося, що присутня у ньому «сільська молодь була така розсварена і розділена, що між «мельниківцями» і «бандерівцями» не уставали завзяті спори, насичені взаємною ненавистю. Ненавиділися гірше, ніж представники двох ворожих собі народів»²³.

Протидія як терору безпосередньо, так і причинам, що обумовлювали його, була одним із чільних завдань духовенства ГКЦ. Так, у декреті «Про єдність» митрополит Андрей наголошує, що «спільна праця Духовенства над п'ятою Божою заповіддю є для нас справою тим уважнішою, що наразі у нашому національному і церковному житті нема

¹⁹ 1943 р., Львів. Промова Митрополита Андрея на відкритті четвертого Архієпархіяльного собору // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фондація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. – Т. III. Пастирські послання 1939–1944 рр. – С. 566–567.

²⁰ Яшан В. Під брунатним чоботом... – С. 88–89.

²¹ 1942 р., листопада 21, 1943 р., травень, Львів. Декрет Митрополита Андрея «Не убий» і правила до декрету «Про п'яту Божу заповідь» // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фондація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. – Т. III. Пастирські послання 1939–1944 рр. – С. 549.

²² Там само.

²³ 1942 р., жовтня 24, Львів. Декрет Митрополита Андрея «Про виховання» та правила до декрету «Про виховання молоді» // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фондація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. – Т. III. Пастирські послання 1939–1944 рр. – С. 537; 826 с.

справи актуальнішої і важнішої, ніж лікування ран, заданих нашому народові голосним і прилюдним згіршенням, що їх дає цілий ряд чоловіковбивств, які в очах усіх людей вчинили переступлення п'ятої заповіді Божої чимсь звичайним і буденним»²⁴. Боротьба з практикою тероризму розглядалася як передумова діяльності, спрямованої на національну єдність, фундаментом якої вважалася християнська любов до ближнього²⁵.

Терор націоналістичного підпілля заторкав представників духовенства ГКЦ. У травні 1943 р. вбито пароха с. Ілинці (авт. – сучасна Івано-Франківська область) о. М. Волянського; від рук представників ОУН (б), скоріш за все, загинув о. Барановський, якого попередньо було викрадено і утримувано у криївці²⁶.

Загалом К. Паньківський констатував, що «із всіх закутків Галичини вже й до того часу (початок осені 1943 р. – Авт.) надходили вістки про збройні групові напади і вбивства. Ми мали також поодинокі ... відомості про виступи членів ОУН проти латинників»²⁷.

Такий стан викликав неоднозначні судження в середовищі сучасників, окремі з яких визначали його як час «акції всіх проти всіх», що характеризувалася атмосферою, «яка роздражнювала і розбуджувала найнижчі інстинкти, викликала шал ненависти й жажду вбивства. Ненависть легко переноситься з предмету на предмет, ліквідація людей стала щоденним явищем, чинністю рутини ... Бездумний був німецький терор. На здоровий розум можна було розуміти дії большевиків і поляків, що підготовляли терен до дійсного або вимріяного приходу свого війська, але трудно було дошукатися зміслу акцій з українського боку»²⁸.

Розгортання терористичної діяльності, зокрема з боку ОУН (б), на думку сучасників, негативно позначалося на загальному становищі національного організму. К. Паньківський констатує: «моральний розклад нашого суспільства був головною нашою журою. Пригнічувала безвихідність положення і повна безпорадність. Деморалізація вдаряла в основи нашого існування як національної спільноти»²⁹.

Протиставити цьому процесу ГКЦ могла тільки «писане й говорене слово, підтримане моральними аргументами без ніякого аргументу сили»³⁰. Це підкреслював митрополит Андрей, визнаючи: «стаємо перед такими страшними недугами з орудниками, які, по-людськи бодай, видаються цілковито безуспішними. А що pomoже в наших часах ухвалювати закони

²⁴ 1943 р., травня 28, вересня 24, Львів. Декрет Митрополита Андрея Про єдність і правила до декрету // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фундація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. – Т. III. Пастирські послання 1939–1944 рр. – С. 569.

²⁵ Там само.

²⁶ Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944... – С. 276, 286, 289.

²⁷ Там само. – С. 276, 278.

²⁸ Там само. – С. 281–282.

²⁹ Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944... – С. 282.

³⁰ Там само.

та ради, які не можуть не видаватися цілком безсильними супроти грози положення?! І це почування безсильности так мене паралізує...»³¹.

Проте з-під його пера в означений час вийшли важливі документи. У цьому контексті слід відзначити відозву митрополита Андрея «Слово до громадянства» (10 серпня 1943 р.³²), а також «Спільне послання...» ієрархів (листопад 1943 р.).

Текст останнього документа, на нашу думку, в опосередкованому вигляді означає сутність окупаційної влади та принципи ставлення до неї євангельським правилом «любіть ворогів ваших». Характеризуючи відповідну позицію, представники єпископату ГКЦ застерігали вірних «перед усякою ненавистю, бо не тільки у приватному, але й у громадському та політичному житті християнин не може ненавидіти і найзавзятішого ворога. Може перед ним боронити себе, своїх дітей та увесь свій нарід, але не може допустити до серця ненависти і виключати від молитов та помочі для ближнього»³³.

У заклику до молодого покоління, представники якого виступали передусім ресурсним середовищем для націоналістичного руху, митрополит Андрей стверджує, що молодь «є цвітом, будучністю нашого народу, вона для національної справи поносила й поносить ще тяжкі жертви, а хотіла б ті жертви ще даліше множити. Для не одного з молодих є ідеалом віддати життя за батьківщину. Але ... молодь у наших часах занадто хоче правити-кермувати, навіть усуваючи старших від усякого голосу. Часом просто жадають, щоб усі повинувалися їм. ... Беручися рішати про справи загальні без достаточного досвіду і без волі порадитися зі старшими, вони наражають нас усіх на великі небезпеки. ... Ми були свідками навіть страшних убивств, сповнених молодими людьми, може навіть в добрих намірах, але з жахливими наслідками для народу. Ми бачили не раз людей, що передавали нашим молодим неначе накази народних провідників та наказували для добра справи когось убивати. ... На жаль, такі випадки виробили в молодих фальшиві пересвідчення про те, коли кому можна життя відібрати»³⁴.

У відповідь на такий стан речей митрополит наголошує, що у періоді занедбання загалом християнських принципів «Церква усе високо держить прапор оборони життя і майна людей»³⁵.

³¹ 1943 р., Львів. Промова Митрополита Андрея на відкритті четвертого Архиепархіального собору // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. III. – С. 567.

³² Таке датування представлено К. Паньківським. Натомість зустрічається інша дата – 14 серпня 1943 р. Див.: 1943 р., серпня 14, Львів. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства та вірних із закликом не піддаватися на провокації та не вдаватися до актів терору // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фондація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2010. – Т. III. Пастирські послання 1939–1944 рр. – С. 302–305.

³³ 1943 р., листопад, Львів. Спільне пастирське послання митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції до духовенства та вірних про важливість зберігати Божі заповіді в часах воєнного лихоліття // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 4 т. – Львів: Фондація «Андрей», видавничий відділ «Артос», 2013. – Т. IV. Спільні пастирські послання 1905–1944 рр. – С. 251.

³⁴ 1943 р., серпня 14, Львів. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства та вірних із закликом не піддаватися на провокації... // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. III. – С. 302–303.

³⁵ Там само. – С. 303.

Ця теза попередньо фіксувалася у «Протоколі приготованої сесії Львівського Архієпархіального Собору з дня 29 квітня 1943 року», де зазначалося, що «фундаментальним елементом християнської культури є пошанування людського життя, а в дальшій мірі – пошанування приватної власності»³⁶.

Відповідно митрополит першочергово намагається підкреслити цінну життя, стверджуючи, що «вже кілька разів перестерігав усіх вірних перед страшними наслідками незаховування 5 заповіді Божої, що забороняє передовсім чоловіковбивство. ... не раз перестерігав перед всіма тими пристрастями, які промощують людині дорогу до того страшного злочину, що стягає на душу прокляття небес, а на тілі лишає пятно неповинно пролитої крові, не затерте навіть покаєнням»³⁷.

Схожі позиції вміщено у текст колективного послання ієрархів ГКЦ (листопад 1943 р.), де, зокрема, наголошується, що «прокляттям нашого часу є те, що в часі війни розмножилося серед людей душоубство, через яке тисячі без вини сходять із цього світу. Душоубство є таким ... страшним злочином, так виразно кличе по пімсту до неба, що людина, якій лишилася хоч капля християнського духа, мусить з обмерзінням відвертатися від чоловіковбивства і тих людей, що мають руки, сплямлені неповинною людською кров'ю»³⁸.

Автори «Спільного послання...», намагаючись визначити причини означеного становища, наголошують на тому, що «чим більше спокуси ненависти, чим більші кривди діються людям, тим більше треба їм пригадувати обов'язок стерегтися ненависти не менше, як самого душоубства»³⁹.

Водночас митрополит визначає сукупність негативних проявів у соціальному житті, внаслідок яких уможливаються постання і розвиток відповідної атмосфери, стверджуючи, що «...перестерігав перед злобою, національною ненавистю, партійними роздорами, бажанням пімсти на ворогах»⁴⁰.

У зв'язку з цим глава ГКЦ звертається до «Тебе, Дорога Молоде, і до Вас, Дорогі, у котрих стільки доброї та щирої волі, а таке трудне не раз становище, до Вас, яких довір'я люди так часто надуживають», закликаючи: «Не дайтеся спровокувати до ніяких незаконних поступків. Це ж інтерес наших ворогів: намовити наших людей до нерозважних кроків, які ... мусіли б стягнути на наш нарід великі шкоди. Не дайтеся

³⁶ 1942 р., листопада 21, 1943 р., травень, Львів. Декрет Митрополита Андрея «Не убий» і правила до декрету «Про п'яту Божу заповідь» // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. III. – С. 552.

³⁷ 1943 р., серпня 14, Львів. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства та вірних із закликом не піддаватися на провокації... // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. III. – С. 303.

³⁸ 1943 р., листопад, Львів. Спільне пастирське послання митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції... // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. IV. – С. 252.

³⁹ 1943 р., листопад, Львів. Спільне пастирське послання митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції... // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. IV. – С. 252.

⁴⁰ 1943 р., серпня 14, Львів. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства та вірних із закликом не піддаватися на провокації... // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. III. – С. 303.

баламутити людям, які представляють вам неначе конечними деякі злочини проти Божого закону. Пам'ятайте, що ніколи корисного для свого народу не досягнете через противну Божому законові поведінку!»⁴¹.

Варто відзначити, що ієрарх, намагаючись вплинути на молодь, вдається до опертя на старше покоління, звертаючись, відповідно, до батьків: «...молодим передам пересторогу на Ваші руки. Ви, їх батьки, у важній хвилині історії нашого народу стережіть своїх синів перед злочином, яким могли б стягнути на село страшні нещастя» та матерів: «...Ваше завдання ... матері родин, устерегти своїх синів від усякого нерозважного кроку, а передовсім від усякого кроку, яким мали б ломати Божий закон»⁴².

Доречно буде охарактеризувати ставлення ГКЦ, на нашу думку, до процесу утворення збройних формувань націоналістичного спрямування (відділи особливого призначення (ВОП-и), загони Української національної самооборони (УНС)). У «Спільному посланні...» греко-католицької ієрархії Галицької церковної провінції на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким констатувалося: «Злий приклад, уживання горілки, непослух для батьків, занедбання релігійних обов'язків і науки катехизму, гріх нечистоти, а передовсім жорстокість війни, яка ведеться не тільки на полях бою, але сягає далеко в глиб запілля і нищить на очах життя найневинніших людей, – усе те призвичаює до грабунку, проливання крові та навіть до убивств. Деякі, думаючи прилученням до банд своє вільним способом звільнитися від примусових тягарів війни, як робіт, данин і тим подібного, стягають не лише на себе, але й на увесь нарід іще страшніші репресії та кару смерті. Усе те разом складається теж на те нещастя, що Божа дитина, дитина християнських батьків і народу ... покидає хату і, віддавшись бандитам на службу, обкрадає з ними, грабує або, що недалеко від того, плямить, не дай Боже, руки кров'ю неповинно вбитих людей»⁴³.

Із жалем визнавався факт того, що багато представників молодого покоління «поступають так, як коли б накази діставали від ворогів українського народу. На цілій лінії слідний вплив безбожників-комуністів. Чи той вплив випадково сходиться з впливом провідників молоді, чи між тими провідниками знаходяться укриті безбожники, котрі уміють цілій роботі проводу надати напрям, шкідливий народови, і під плащиком націоналізму ведуть до антинаціональних виступів, чи, впливаючи безпосередньо на низи, досягають те, що провідники опісля називають непослухом і самоволею, – годі в це входити. На всякий випадок не можна замикати очей і не годиться мовчати, коли бачиться молодих, як розтрачують більші національні добра і наражують увесь нарід на крайню небезпеку. Треба рішучо усім нам цьому протиставитись і освідомленням приводити до опам'ятання»⁴⁴.

Ієрархи, вдаючись до риторичних запитань – «хто ж утягає шкільну молодь до політичних виступів... Хто бунтує шкільну молодь проти

⁴¹ Там само. – С. 304.

⁴² Там само. – С. 303, 305.

⁴³ Там само. – С. 249.

⁴⁴ 1943 р., листопад, Львів. Спільне пастирське послання митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції... // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. IV. – С. 252–253.

шкільної влади? Хто сільську молодь розпиває і деморалізує?», – простежують дійсність того, що «безнастанно звідкись виходять фантастичні проекти, які може підсувати лише дуже спритний провокатор, що вміє себе прикривати плащиком найзичливішого для народу і молоді провідника», знову ж риторично підсумовуючи: «Кому ж, як не ворогови, приписати роботу, якої цілком виразною, хоч укритою, метою є збаламучення, знищення, опанування і, врешті, відізвання від батьків і Церкви? ... Кому приписувати намови до відступства від віри батьків для зовнішньої та матеріальної користі?»⁴⁵.

Вихід із становища ієрархія ГКЦ убачала у формуванні серед загалу українського соціуму в Галичині належних національно-патріотичних почувань. При цьому стверджувалося, що «з обох сторін може бути найліпша воля і патріотизм, що виглядає на правдиву любов Батьківщини. Вправді, цьому патріотизмові завсіди брак самокритицизму. Ми віримо в патріотизм не розумом, а серцем. Його температура заступає в наших очах усі інші прикмети ... У многих напрямках ми ще люди примітивні, для яких демонстрація, фраза і шум часто видаються чимсь важнішим, ніж спокійна зимна розвага та витривала праця»⁴⁶. Констатовалося, що «поганський патріотизм – то любов до своїх, получена з ненавистю всіх прочих. А християнська любов Батьківщини ... обнимаючи всіх людей, єднає християн із противниками та ворогами й дає патріотизмові ту підставу, якої треба: учить тієї єдності»⁴⁷.

Ці тези було згодом виведено у вигляді правил, зокрема «21. Душпастирі й катехити будуть пригадувати молоді християнський обов'язок поборювати усі національні хиби, що роз'єднують нарід. 22. Молодь треба так виховувати, щоб вона розуміла велику шкоду, якуносять спори, ворожнеча, процеси, роздори – навіть задля дібр, які завжди без порівняння є меншими від добра згоди і єдності. ... 26. Хоч національна єдність обіймає тільки людей того самого народу, любов до свого народу не повинна противитися любові до інших народів»⁴⁸.

З іншого боку, сучасники визнавали, зокрема щодо періоду 1930-х рр., «що організація зуміла засугерувати ширшим колам громадянства, навіть старшого і більш досвідченого ... і тому вчинок, виконаний в імені організації, ставав актом віри, доказом шляхетности і патріотизму, і був морально виправданий. Не було верстви, не було суспільної кляси, яка опиралася б цим поглядам. У рядах провідних діячів ОУН були також і священики. Захоплення старшого громадянства активністю своїх дітей та екстремізмом тактики ОУН було, без сумніву, побічним продуктом боротьби»⁴⁹.

Підсумовуючи викладений матеріал, варто вказати, що в умовах радянсько-нацистської війни (червень 1941 – травень 1945 рр.), присутності окупаційного чинника, розгортання націоналістичного руху ГКЦ

⁴⁵ Там само. – С. 253.

⁴⁶ 1943 р., травня 28, вересня 24, Львів. Декрет Митрополита Андрея «Про єдність» і правила до декрету // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944 рр. – Т. III. – С. 571.

⁴⁷ Там само. – С. 574.

⁴⁸ Там само. – С. 578–579.

⁴⁹ Паньківський К. Роки німецької окупації 1941–1944... – С. 141–142.

намагалася визначити власні напрямні впливу на життя української національної спільноти краю. Загальна ідейна основа позиційної платформи ГКЦ спиралася при цьому на принципи християнської доктрини, у руслі яких вибудовувалося бачення політичного, соціально-економічного, культурного розвитку українського національного організму.

Igor DROGOBUTSKY

**THE OCCUPATION REGIME, THE NATIONALIST MOVEMENT,
THE GREEK CATHOLIC CHURCH: THE REALITIES
OF GALICIA IN 1943 YEAR**

The article presents the ideological basis of the social and the political doctrines of the Greek Catholic Church in the conditions of the occupation regime and the development of the armed struggle under the auspices of the Organization of the Ukrainian Nationalists in 1943 year.

Keywords: *Greek Catholic Church, nationalism, Organization of the Ukrainian Nationalists, youth, occupation regime, terror, armed struggle.*